

**EUROASIA JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES**

**3. ANADOLU
ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ**

DIYARBAKIR 28-29 Aralık 2019

KONGRE TAKVİMİ
Özetlerin gönderileceği son tarih: 23 Aralık 2019
Tam metinlerin gönderileceği son tarih: 28 Aralık 2019
Kongre kitabı yayın tarihi: 30 Aralık 2019

Ayrıntılı Bilgi İçin: www.anadolukongre.org

SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ KİTABI

EDİTÖR:

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULSEMET AYDIN

SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ KİTABI

ANADOLU KONGRELERİ
3. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

28-29 ARALIK 2019
DIYARBAKIR

EDİTÖR:

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULSEMET AYDIN

UBAK YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI : 2018/42945)
TÜRKİYE

anadolukonresi@gmail.com

www.ubak.org.tr

<https://www.anadolukongre.org/>

Bu kitabın tüm hakları UBAK Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

UBAK Publications – 2019 ©

Yayın Tarihi : 31.12.2019

ISBN: 978-605-80174-4-3

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

ANADOLU KONGRELERİ
1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

28-29 ARALIK 2019
DİYARBAKIR

DÜZENLEYEN KURUMLAR

UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi
Derneği

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Kongre Başkanı: Dr. Mehmet Fırat Baran
Düzenleme Kurulu Başkanı: Dr. Gültekin Gürçay
Düzenleme Kurulu Üyesi: Dr. Leman Kuzu
Düzenleme Kurulu Üyesi: Dr. Nadire Kantarcioğlu
Düzenleme Kurulu Üyesi: Use Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Euroasia Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Use Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi Yayınevi Editörlüğü
Genel Koordinatör: Amaneh Manafidizaji

YABANCI KONUŞMACILAR

НАРАНЦЭЦЭГ ЭНХТУЯА (Монгол улсын их сургууль) Моғолстан
Amaneh Manafidizaji (Tebriz İslami Sanatlar Üniversitesi) – İran
Khorram Manafidizaji (Tebriz İslami Sanatlar Üniversitesi) - İran
Aytən Hüseynova (Bakü Devlet Üniversitesi) – Azerbaycan
Elgün Kahramanov (Bakü Devlet Üniversitesi) – Azerbaycan
Феруза ҚУРБОНОВАҚ (Ўқон Давлат педагогика институти катта ўқитувчиси) - Uzbekiston
ж.ғ.м., аға оқытушы Садыкова Дамежан Адилхановна (ҚазМемҚызПУ, Алматы қаласы)
Tamar Beridze (Batum Üniversitesi) – Gürcistan
Mohamed Mohamedelhassan (Ondokuz Mayıs Üniversitesi) – Sudan

KONGRE DİLLERİ

TÜRKÇE (Tüm Lehçeleri) - İNGİLİZCE - RUSÇA - FARŞÇA - ÇİNCE - ARAPÇA

II. ABDÜLHAMİD HAKKINDA BİLİNMEYEN BİR HİCVİYE: YÜZBAŞI İLYAS MERSİYESİ

Araş. Gör. İlyas KAYAOKAY

Munzur Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD.

ÖZET

Osmanlı padişahları içerisinde şahsına en fazla hiciv yazılanı şüphesiz Sultan II. Abdülhamid'dir (1842-1918). Devletin bekası adına aldığı karar ve tedbirler, daha ziyade gazeteci, şair ve yazarları etkilediği için hakkında pek çok hicviyenin günümüze ulaşmış olması tabiidir.. Zira onun 33 senelik iktidarı, bu kesimler tarafından "istibdâd devri" diye adlandırılır.

Devrinde vuku bulmuş önemli olaylardan biri de Rûmî 31 Mart 1325'te [13 Nisan 1909] gerçekleştiği için bu adla anılan 31 Mart Vak'ası'dır. Bildirimizde, devletin rejimini ortadan kaldırmak maksadıyla yapılan bu isyan hareketi esnasında ilk öldürülen asker olan İlyas yüzbaşı için yazılan bir ağıt/mersiye ele alınacaktır. Eser, R. 1325 [M. 1909] yılında Trabzon'da Meşveret Matbaası'nda neşredilmiştir ve bir nüshası şahsî kütüphanemizdedir. Müellif olarak "Maçka Şairi" ibâresinin bulunduğu 15 sayfalık bu manzume, 11'li hece ölçüsü ve türkü nazım formuyla yazılmış 66 bendden müteşekkildir. Eser, aynı zamanda isyanın müsebbibi olarak gösterilen II. Abdülhamid'e ağır bir hicviye olup küfür ve hakarete varan sözleri ihtiva eder. Çalışmamızda, daha evvel literatürde yer almayan bu manzumenin tanıtımı, incelenmesi ve transkripsiyonlu aktarımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, İlyas Yüzbaşı, 31 Mart Olayı, Hiciv, Mersiye

GİRİŞ

Tarihimizde 31 Mart Vak'ası olarak bilinen ayaklanma hareketi, R. 31 Mart 1325 [13 Nisan 1909] yılında İstanbul'da gerçekleşir. Meşrutiyete karşı olan bazı kesimler, eski düzene geri dönmek maksadıyla başkaldırmış; bunun neticesinde Sultan II. Abdülhamid, isyancılara destek verdiği suçlamasıyla tahttan indirilmiştir. (Daha fazla bilgi için bkz. Özcan, 2007: 9-11). Doğrudan rejimi hedef almış bu hareket sırasında bazı gazeteci ve subaylar öldürülmüştür. Bildirimizde bu isyan sırasında ilk öldürülen Osmanlı askeri için yazılan manzume tanıtılacak ve incelenecektir. Söz konusu eserin bir nüshası -sahaftan satın alınmak suretiyle- şahsî kütüphanemizde olup Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Nadir Eserler

Koleksiyonu'nda da 00560/002274 Demirbaş Numarası, T811.3-956.0743 yer numarasıyla kayıtlıdır. Ancak buradaki nüshanın bir sayfası eksiktir. 15 sayfadan müteşekkil bu manzume, R.1325 [M.1909] yılında Trabzon'da Meşveret Matbaası'nda bastırılmıştır. Bu çalışmayla, daha evvel literatüre geçmemiş bu metnin tanıtılıp incelenmesi, böylece gün yüzüne çıkarılması hedeflenmiştir.

MAÇKA ŞAIRİNİN YÜZBAŞI İLYAS MANZUMESİ

Eserin adının tam olarak ne olduğu belli olmayıp iç kapaktaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Matbu hâldeki eserin kapağında, adıyla alâkalı şu bilgiler yer alır: *“İstānbul otuz bir mart vaq‘a-i irticā‘iyyesinde köprü başında ‘Abdü’l-ḥamīd’iñ zālīm ‘askerlerine karşı turup dīn ü millet yolunda fedā-yı cān iden yüzbaşı İlyās Beg’iñ vaṭan kardeşlerine yādigārıdır. -Trabzon qahramāni şehīd-i muḥterem İlyās-”* Bu ifadelere göre eserin tam adını “Trabzon qahramāni şehīd-i muḥterem İlyās” mersiyesi/ ağıtı olarak kabul edebiliriz.

Manzumenin kim tarafından yazıldığı meçhul olup elimizdeki nüshanın sonunda yalnızca “**Maçka Şairi**” ibaresi görülür. Metinden hareketle şairin, Sultan Abdülhamid’e hakaret ve küfredecek kadar muhalif biri olduğunu söyleyebiliriz. (II. Abdülhamid için yazılmış hicivler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Güneş, 2018; Kayaokay, 2019: 715-716). Böyle manzumeler neşredilirken ekseriyetle isimsiz hâlde basılır. Şairi tespit edebilmek bu sebeple çok güçtür. Eserin dil ve üslup özelliklerine bakıldığında, sıradan bir kimsenin bile yazabileceği basitlikte olduğu müşahede edilir. Bu kitaptan elde edilecek gelirin, köprü başında yapılacak olan İlyas yüzbaşının hatırası için harcanacağı iç kapakta belirtilmiştir. Şiirde, İlyas yüzbaşı ağzından yazılmış bölümler mevcut olup mahlas olarak değerlendirebileceğimiz herhangi bir isme rastlanılmaz:

Tekbīr alıp ay çehreli melekler
Raḥmet okuyordu cümle felekler
Mü’min olan bu dünyādan ne bekler
Tutdum āhiretiñ cennet yolunu
Utandırma yā Rabb **İlyās** kulunu (51)

Düşmüşdü vücūdum kara toprağa
Kaldırmadı felek beni ayaga
Al kanlar içinde kanlı bayrağa
Beñzetdirdi felek garīb **İlyās**’ı
Kaldı milletine kanlı libāsı (54)

Benim için mâtem tutmayın şakin
İntikâmım alınacaktır bakın
Bir hâtıra yapın köprüye yakın
İlyâs ölmüş densin millet yoluna
Raḥmet etsin Mevlâ şehîd kûluna (65)

İlyas yüzbaşının kim olduğuna dair bazı tarihî kaynaklarda (Abdurrahman Şeref Efendi, 1996: 209-257; Pekmen, 2013: 113) *31 Mart olayında ilk öldürülen asker* bilgisi kayıtlıdır. “Bilindiği kadarıyla, ilk kurbanı Trabzonlu mülazım İlyas Efendi olmuş ve askerın Karaköy köprüsünden geçmesine mani olmak isterken vurulmuştu.” (Birinci, 2002: 201). Mevlan-zâde Rıfat’ın *İnkılab-ı Osmanîden Bir Yaprak* adlı eserinde (Kahire 1329) de bu bilgiye rastlanılır. (Yaşaroğlu, 2017: 461)

Manzumede, İlyas için “Trabzon kahramanı” ibaresi geçer. O belki de Trabzon’da bir başarı elde etmiş yüzbaşı rütbeli bir askerdir. Manzumeyi yazan kimseyle de bir tanışıklığı olabilir. Eserin sahibi de “Maçka Şairi” beyanına göre Trabzonlu’dur. Ahmet Aksın’ın *31 Mart Vak’ası Yargılamaları Üzerine Yeni Belgeler* başlıklı makalesinde, 10 numaralı kısas defterindeki Divan-ı Harb-ı Örfî kararlarına göre İlyas Efendi’yi, 3. Bölük 9. Onbaşısı Selanikli Enis b. Hüseyin ve 51. Bölük Borazancısı Yenişehirli Ali b. Abdullah katletmiş ve bu suçtan ötürü ikisi de yargılanmıştır. (Aksın, 2018: 491).

Kitap, Trabzon’daki Meşveret Matbaası’nda basılmıştır. Bu matbaa Naci Bey’in sahibi olduğu Meşveret Dergisi’ni çıkarmaktadır: “Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihatçıların Trabzon’daki örgütlenme çabalarına Trabzon’da Meşveret gazetesinin sahibi Naci Bey’in önderlik ettiği “Meşveret” grubu öncülük etmiştir. Naci Bey, Trabzon’daki İttihatçıların sözcüsü olmuş; genç subaylarla birlikte örgütlenme çabası içine girmiştir” (Ahmetoğlu, 2011: 7). İlyas yüzbaşı da bu genç askerlerden biri olsa gerek.

Eserin basım tarihi R. 1325 / M. 1909’dur. Tarihimizde 31 Mart Vak’ası olarak bilinen isyan hareketi, Rûmî 31 Mart 1325 [19 Nisan 1909] tarihinde gerçekleşmiştir. Manzumenin sonunda yazılış tarihi olarak 11 Teşrîn-i evvel 1325 [24 Ekim 1909] tarihi kayıtlıdır. Manzumede, bu tarihte yaşanmış olaylardan ve bu olaylar esnasında ilk öldürülen askerden bahsedilir.

Hürriyetin tokuzuncu ayında
Otuz bir mart şalı günü bir anda
Şabâh erken Ayaşofya önünde
Toplandılar ittifâkla habersiz

Hepsi hâ'in eli bayraklı hayrsız (11)

Manzume, ezgilerle söylenen halk şiiri nazım formlarından “türkü” nazım şekliyle yazılmış olup aaabb/ cccbb/ dddbb şeklinde kafiyelenmiştir. Beşer mısradan oluşan bendlerin son iki mısraı nakarattır. Türkü nazım formuyla yazılmış olması müellifin bir halk şairi/ âşık olabileceği intibamı uyandırır.

Hacimli sayılabilecek uzunlukta olup 66 bendden müteşekkildir. Şairin 66 rakamını özellikle seçtiğini düşünmekteyiz. Zira 66, ebced hesabına göre Allah isminin sayısı değeridir. Türkülerin genellikle 11’li hece ölçüsüyle yazılması anlayışı bu manzumede de görülür. Kafiye ve redifteki zayıflık gibi vezin olarak da bazı kusurlara sahip bir metindir. Mısralarda fazla veya eksik heceler görülebilmektedir.

Şiirin girizgâhında hemen her mersiye/ ağıt örneğinde olduğu gibi, bu dünyanın vefasızlığından, kimsenin âlemde sonsuza kadar yaşamadığından söz edilir. Allah’a olan inanç ve bağlılığın akabinde vatanın bir “ana”; “Peygamber’in gölgesi” olduğu vurgulanır.

5. bendden itibaren “İstibdad” diye tabir edilen dönemle alâkalı şairin kendince bazı tespitleri anlatılır. Buna göre; halk zulüm görmekte, fakirden vergiler alınmakta, sultanın hafiyeleri hürriyeti gasp etmektedir. Müslümanlık adı altında devlete zarar verilmekte; para uğruna ahiret dahi satılmaktadır.

11. bendden itibaren 31 Mart’ta yaşananlara değinilir. Hürriyetin 9. ayında 31 Mart Salı günü sabah vakti, Ayasofya önünde elinde bayrakla toplanan ve halka silah tutanlar, şairin nazarında lânetli birer haindir. Şeriat, rüşvete alet edilmektedir. Şair, hürriyeti engellemek maksadıyla insanları öldürenleri, Yezid’e benzetir. Bunların niyetleri, düşünceleri özgürlüğü kısıtlamak ve meclisi dağıtmaktır.

16-42. bendler arasında hakaret dolu sözlerle Sultan Abdülhamid hicvedilir. Şairin gözünde sultan; Allah’ın lanetidir ve milleti yok etmek için hürriyeti onun elinden almıştır. İsteddiği şekilde hükmederek devleti keyfine kurban etmektedir. 18. bendde padişaha karşı olan üslûp daha da ağırlaşır:

Zevk u sefâ ‘ayş u işret ederek

Bu dünyânın şonu yokdur diyerek

Her gece bir cāriye alıp ...¹

Milyonlarca paraları şavurmak

Ahālîniñ yüregini kavurmak (18)

¹ Metnin orijinalinde “...” bırakılmıştır.

Şaire göre; zulüm ve zillet 33 sene sürmüştür. Sultan Abdülhamid'in aynı zamanda halife unvanına sahip olduğu hatırlatılarak onların, dünya safasına taparak böyle günahlar işlememesi gerektiği, 70 bin kişinin bu dönemde öldüğü, muhalif olanların denize atıldığı iddia edilir. Her fırsatta padişahın hürriyeti kısıtladığını söyleyen şair, onun Yezid'e rahmet okutacak kadar zalim ve baskıcı biri olduğunu ileri sürer. Para ve rüşvetle askerleri kandırılmış ve muhalif zabitleri yok etmiştir. Sultan, şairin gözünde bir canavar gibidir:

'Abdü'l-ḥamīd düşünmedi bu ḥālī
Sevinmişdi cānavārlar mişālī
Ne aḡlasın ne fikri var ahālī
Otuz üç yıl ḥālīfelik etmişdi
Ḥalkımızıñ cānı mālī gitmişdi (24)

25. bendde birinci tekil şahıslı anlatımları görüyoruz. İlyas yüzbaşı ağzından dönemin yapısı ve kendisinin bu durum karşısında nasıl bir tavır takındığı, ölüme nasıl gittiği dile getirilir. İlyas yüzbaşı, kendisini bu milletin okutup yetiştirdiğini söyler. O, namusu gibi gördüğü vatanına ve milletine borçlu, Türk oğlu bir Müslümandır. 31. Mart günü yaşanan çatışmada silâh seslerini duyunca abdest alıp namaz kılmış, ailesine veda ederek tüfeğini, kılıcını kuşanıp evinden çıkmıştır:

Yaradanın birliğine emānet
Eyleyerek çıkdım gitdim nihāyet
Vatanıma besledigim muḥabbet
Unutdurdu baña tatlı cānımı
Bağışladım milletime ḡanımı (30)

Babaların çocuklarına kıydığı o günde İlyas yüzbaşı, Bâyezid'den Divanyolu'na geçmiş; burada "asi" diye tabir ettiği askerlere rastlamamıştır. Yeni Cami önüne geldiğinde bir sürü "haydut" ile karşılaşmış; onlara durmasını, ilerleyemeye devam devam edilirse onları öldürmek zorunda kalacağını bildirmiştir. Kendisini yüz sahabe kuvvetinde gören İlyas yüzbaşı, din ve devleti için gözünü kırpmayacağını söylemiştir. Çünkü o, nihayetinde şehitlik makamına ulaşacağına inanır. Kalabalığa yönelerek, hafiyeler tarafından kandırıldıklarını, şeriatın çiğnenmemesi gerektiğini, paraya kanmamalarını, tövbe etmelerini nasihat etmiştir:

'Abdü'l-ḥamīd ḥā'inini pādişāh
Tanıtdırıp eyleyenlerdir ḡunāh
Şoḡra çekersiniz nāfile çok āh
Düşmenleriñ sözlerine ḡandıñız
Şeytānları ādem diye şandıñız (36)

Yoğun bir toz ve dumanın olduğu ortamda yüzbaşının sözleri kâfi gelmemiştir. Onların paraya tapan, zevk ve eğlenceye düşkün, kâfirlerden farksız, vatansız ve imansız birer kudurmuş köpek olduğunu söyler. Şair, Sultan Abdülhamid'in Kur'an-ı Kerim'i yakdığını iddia eder:

Şerî'ati düşünseydi Kur'ânı
Yağdırmazdı 'Abdü'l-ḥamîd bu cānı
Hâla çıkar baksañ kanlı dumanı
(Ḥamîd) âyetini kaldırmak için
Biñlerce Kur'ânı yakdırdı o gün (42)

43-58. bendlerde İlyas yüzbaşının nasıl öldürüldüğü anlatılır. Olay, köprü başı mevkiinde gerçekleşmiştir. Askerler, yüzbaşmayı takip etmiş ve yaşanan arbedede içlerinden birisi "mavzer" adı verilen Alman harp tüfeğıyle İlyas yüzbaşmayı öldürmüştür. Cenazesi iki gün boyunca köprüde kalmıştır:

Cenâzemi sürükleyip taşlara
Ėarķ etdiler mü'minleri yaşlara
Ėteş yağar bu belâlı başlara
Koymaz Mevlâm cezâsını gösterir
Cehennemde başlarını ezdirir (55)

Manzumenin sonuna doğru bazı temenni ve nasihatler yer alır. Vatan ve millet hassasiyetine sahip olmak, fitnecilerin sözüne uymamak, hürriyeti benimseyip sevmek, adaletli olmak, şairin verdiği öğütlerdir. Burada parantez içinde hürriyet, adalet, meşrutiyet ve uhuvvet gibi kavramların tanımı da verilir:

Kānūn ile iş görmekte [hürriyet]
Bir ḥaksızlık yapmamaktır ['adâlet]
Meb'ûşān karāndır [meşrutiyet]
Hükümetiñ nizâmına itâ'at
Eylemekdir hep bir elden [uhuvvet] (63)

Son bendlerde de devlet ve ordunun bekasına dua edilir. İlyas yüzbaşı kendi mateminin tutulmamasını, intikamının alınmasını ve bu olayın unutulmaması için öldürüldüğü köprüde bir hatırat yapılmasını ister:

Üzerinde nām u şānım okunsun
Kılıç kaşatura tūfengim konsun
Bir Fātihā okuyana tokunsun
Nişān olsun mezārımıñ yerine

Nāmım kıalsın Oşmānlı ‘askerine (66)

Eser, dil ve üslup özellikleri açısından zayıf, edebî değerden yoksun bir metindir. Arapça ve Farsça terkiplerle örülü olmayan sade bir halk Türkçesiyle yazılmıştır. Yer yer argo ve küfür ibarelerinin görüldüğü bu manzumede nesir havası hissedilmektedir. Mısraları yan yana yazdığımızda nesirden farksız görülür. Bazen bir mısradaki cümlenin devamı bir sonraki mısradaki verilmiştir. Şairin sanat yapmak gibi gayesi olmadığından bu metni, dönemi hakkında bilgi veren tarihî bir vesika olarak değerlendirmemiz daha doğru olacaktır. Metin, yeni harflere aktarılırken transkripsiyon alfabesi kullanılmış ve bazı dil özelliklerini korumak adına herhangi bir müdahale yapılmamıştır. Örneğin “durmayıp, düştü” gibi kelimeler “tұrmayıp, tüşdü” şeklinde verilmiştir. Bu manzume, 20. asra ait bir metin olduğundan eklerin imlâsı günümüz Türkçesine göre düzenlenmiştir.

METİN

İstanbul Otuz bir Mart vak‘a-i irticā‘iyyesinde köprü başında ‘Abdü‘l-ħamīd’iñ zālīm ‘askerlerine karşı тұrup dīn ü millet yolunda fedā-yı cān iden yüzbaşı İlyās Beg’iñ vatan kardeşlerine yādigāridir.

Trabzon kahramānı şehīd-i muħterem İlyās

Bir millet-i iķbāl ü sa‘ādet yolunu şaşırıp inķirāz uçurumuna düşmemek isterse fedākārlarınñ vücūdunu unutturmayacak nişāneler koymalıdır. Onlar öyle güneşlerdir ki istibdād karanlığına düşen gönüllere ħamiyyet āteşleri ħürriyet ışıkları saçarak sönmekten mahv olmağdan kıurtarır.

Hāşılātı köprü başında yapılacak ħātirasına terk olunmuştur.

Sene 1325

Trabzon’da Meşveret Matba‘asında tab‘ olunmuştur. [1]

Trabzon kahramānı şehīd muħterem İlyās Beg’iñ ħātirasıdır.

1.

Bu ālemin vefāsı yok aldanma

Şoñu vīrān bu dünyāya hīç kıanma

Gelen gider bākī kıalan var şanma

Ayırmasın rahmetinden Ĥaķ bizi

Başımıza tüşdü devlet yıldızı

2.

Müslümānız ulu Tañrı Rabbimiz

İmān ile töludur hep kıalbimiz

Hak yolunda can veririz hepimiz
Vatan için hayr du'a eyleriz
Ona zarar gelir ise n'eyleriz

3.

Vatan bizim anamızdır kardeşler
Kucagıdır bu tağlarla bu taşlar
Üzerine dökülecek gözyaşlar
Gelseler açar kabr[i]mizin üstüne
Kanad verir hem uçdurur cennete

4.

Peygamber'in gölgesidir bu vatan
Medine'de Resulu'llah'dır yatan
Kafir olur bir kılına yan bakan
Top patlasın tağlar taşlar inlesin
Ahiretten şühedalar dinlesin [2]

5.

İnanmayın fasıkların sözüne
La'net edin kör şeytanın gözüne
Çevirmesin şakın sizi özüne
Bin şürete girer gelir yanıña
Fesad tohumu atar tatlı canıña

6.

Zan edersen bir ho'cadır bir hacı
Ne bilersen koltuğundadır hacı
Kulağ verin bu söz dinledir acı
Para alıp aldatdılar 'askeri
Zabitini öldürdüler her biri

7.

Ulu'l-emrde ita'atı emr eden
Kitabımız degil midir bir düşmen
Kesmek için fetvalar lazım iken
Müslümāna yakışır mı böyle iş
Cehenneme çıkar elbet bu gidiş

8.

Müstebidler ahāliye zulm eden
Fuķarānıñ vergisini hep yiyen
Hafıyyeler ‘Abdü‘l-ħamīd’i seven
Çalışdılar hürriyeti çalmağa
İstediler yine zevke talmağa

9.

Şeytānlıkla müslümānız dediler
Cübbe lātta şarıķ külāh giydiler
Tesbīh çekip başlarını egdiler
El altından yangın verip millete
Az kaldı kim zarar gele devlete [3]

10.

Hürriyetin ‘aleyhine kalkdılar
Şerī‘ata yokmuş gibi baqdılar
Şeytān gibi kışlalara aqdılar
Para için āhireti şatdılar
İstānbul’u birbirine katdılar

11.

Hürriyetin tokuzuncu ayında
Otuz bir mart şalı günü bir anda
Şabāh erken Ayaşofya önünde
Toplandılar ittifākla habersiz
Hepsi hā‘in eli bayrāklı hayrsız

12.

Oñ başları hafıyyeler alçaqlar
Dīn ü devlet hā‘inleri aħmaqlar
Düşmen için aldığımız mızrāqlar
Kılıncları tüfenkleri millete
Karşı tutup uğradılar la‘nete

13.

Şerī‘atı ālet edip rüşvete
Görenleri düşürdüler hayrete
Oldu bu iş ‘alāmet kıyāmete
Düşmenlere karşı hıç yüz kalmadı

Bir diyecek haklı bir söz kalmadı

14.

Dīn ü devlet uğ[u]runa cān veren
Bu milleti hürriyete erdiren
Bize Hāk'dan sa'ādetler getiren
Dīni bütün ādamları urdular
Yezīd gibi hepsi bıyık burdular [4]

15.

Fikirleri zābitleri kaldırmak
Şoñra gidip meb'ūsānı da kırmak
Mektepleri kitābları yaqdırmak
Mañv eyleyip 'ālemleri devleti
Para alıp şafā sürmek niyyeti

16.

Ey köylüler ey kardeşler dinleyin
Neler oldu o gün neler belleyin
Bu ne zul[ü]m diye cāndan inleyin
Kara tāli' neler gösterdi bize
Añlatayım yana yakıla size

17.

'Abdü'l-ḥamīd bu Allāh'ın la'neti
Mañv etmegi çokdan kurdu milleti
Elimizden aldırıp hürriyeti
İstedigi gibi fermān edecek
Mülkümüzü keyfe kurbān edecek

18.

Zevk u sefā 'ayş u işret ederek
Bu dünyānıñ soñu yokdur diyerek
Her gece bir cāriye alıp ...²
Milyonlarca paraları şavurmak
Ahālīnıñ yüregini qavurmak

19.

² Metnin orijinalinde “...” bırakılmıştır.

Otuz üç yıl bu hāl ile sürüdü
Tā‘ün gibi halkı zillet bürüdü
Uçuruma tođru devlet yürüdü
Kaşabalar vīrāneye dönmüşdü
Ocağları köylülerin sönmüşdü [5]

20.

Tağlar taşlar altun olsa tayanmaz
Bu āteşe göz göre kimse yanmaz
Yezīd görse bu kadara inanmaz
Halīfeler böyle günāh yapar mı
Dünyā şafāsına insān tayar mı

21.

Bizim Yezīd anı rahmet okutdu
Feryād edenlerin ağzını tıttı
Denizlerin dibi çok ādam yuttu
Yetmiş bin er kişi mahv olup gitdi
Nefy olunup kimi rindān da bitti

22.

Azdı hā‘in yatışmadı yaptığı
Tođru yoldan toğrulukdan şapdığı
Ahālīnin parasını kapdığı
Hürriyeti çok görmüşdü millete
Şandı millet talmış artık gaflete

23.

Milyonlarla para alıp niceler
‘Askerleri kandırdılar geceler
‘Aklı nerde cāhillerin seçeler
Paraları alıp ‘işyān etdiler
Zābitleri kesip kurbān etdiler

24.

‘Abdü‘l-ḥamīd düşünmedi bu hāli
Sevinmişdi cānavārlar mişāli
Ne anlasın ne fikri var ahāli
Otuz üç yıl halīfelik etmişdi

Halkımızın cānı mālı gitmişti [6]

25.

Tüfenklerin seslerini işitdim
Ağlayarak kendi kendimden gitdim
Yüregimden inleyerek āh etdim
Mevlā ku[r]tar dedim vatan gidiyor
Müstebidler bakdım şafā ediyor

26.

Mekteplerde beni okutan millet
Bugün için yetiştirmişdi elbet
Maḥv olursa biz n'eyleyiz bu devlet
Cāmi'leri ḥarābeye çevirir
Düşmen gelir Ka'bemizi devirir

27.

Türk oğluyum İslām dīnimdir benim
Tā ezelden biçilmişdir kefenim
Bu milletin toprağıdır vatanım
Nāmūs günü ölüm vācibdir bize
Atar insān olan kendin deñize

28.

Ḳahbe puştlar gibi evde тұrulmaz
Gideyim mi diye artık şorulmaz
Bulanmamış şular yavrum тұrulmaz
Bugün için anam toğurdu beni
Ben ölürüm kırtarırım vatanı

29.

Yaķışır mı bu iş dedim erlige
Yemīn etdim vatan için ölmege
Abdest alıp namāz kıldım şevķ ile
Tüfengimi kılıncımı taķındım
Çoluguma çocuğuma baķındım [7]

30.

Yaradanın birliğine emānet
Eyleyerek çıkdım gitdim nihāyet

Vatanıma beslediğim muhabbet
Unutdurdu başa tatlı cānımı
Bağışladım milletime kanımı

31.

Bāyezīd'dan geçdim dīvān yoluna
Rast gelmedim āşilerin koluna
Baba kıyar bugün görse oğluna
Bu dünyāda nāmūs için yaşarız
Biz tağları arslān gibi aşarız

32.

Yeni Cāmi' öñlerinde bir sürü
Haydūd gördüm geçiyorlardı beri
Turun dedim gelirseñiz ileri
Bugün sizi al kanlara boyarım
Yerden gökden hay[ı]r du'ā tıyarım

33.

Yüz şahābe kuvvetindeyim bugün
Fedāyiyim dīn ü devletim için
Ben ölürsem şehīd olurum düşün
Cehennemīñ kapıları açılır
Üstünüze āteşleri saçılır

34.

Şerī'atıñ kalkdığını kim görmüş
İçinizden var mı bu işi şormuş
Bu dolābı bir anlayıñ kim kurmuş
Hafıyyeler kandırıyor sizleri
Bellidir hep görüñ bağıñ izler [8]

35.

Namāz kılıp oruc tutup şehādet
Getirerek Allāh'ına 'ibādet
Edenleri göz görüyor bu töhmet
Revā mıdır müslümānım diyene
Āh için 'ahd u peymān edene

36.

‘Abdü‘l-ḥamīd ḥā‘inini pādişāh
Tanıtdırıp eyleyenlerdir günāh
Şonra çekersiniz nāfile çok āh
Düşmenlerin sözlerine kandınız
Şeytānları ādam diye şandınız
37.

Yalan yere ‘āşilerden olmayın
Para için cehenneme tolmayın
Tanrınızdan belānızı bulmayın
Gidin tövbe edin ulu Tanrı’ya
O getirir togru yola togruya
38.

Cānavārlar boşanarak ormandan
Fermān okunmuyor tozdan dumandan
Çıkmış kāfir gibi dīnen īmāndan
Köpek gibi her birisi kudurmuş
Ḥā‘in düşmen gibi karşımda тұrmuş
39.

Aldığınız para zehirdir zehir
Bu gidişle ne köy kalır ne şehir
Ağlayarak şonra eyleriz seyir
Ahāliden cān çıkarıp alırlar
Biz gideriz anlar yine kalırlar [9]
40.

Düşmen gelse anlar yine çekilmez
Gözlerinden bir damla yaş dökülmez
Kāfirlerden olur anlar seçilmez
Dīnlerini değışdirirler hemān
Ne vaţan var anlar için ne īmān
41.

Para olsun ister ise boğ olsun
Zevk u ‘işret cāriyeler çok olsun
Müslümānlar batsın vaţan yok olsun
Merāk etmez bunu düşünmez aşlā

Cennet gelir ana bu koca dünyā

42.

Şerī‘ati düşünseydi Kur‘ānı

Yaқdırmazdı ‘Abdü‘l-ḥamīd bu cānı

Hāla çıkar baksañ kanlı dumanı

(Ḥamīd) āyetini kaldırmak için

Binlerce Kur‘ānı yaқdırdı o gün

43.

Ben söyledim anlar tırdı dinledi

Artık dedim yürekleri inledi

Geçer iken her birisi yanladı

Köprü başı tarafına yollandım

Yeñi Cāmi‘ köşesini dolandım

44.

Bu ḥaydūdlar ḥā‘inligi taқınmış

Müfsidleriñ iğvāsına hep kanmış

Maқşadları meger çokdan yamanmış

Köpek gibi koş[u]dular arқamdan

Biri geldi tuttu yandan yaқamdan [10]

45.

Bir yumruқda devirmişdim yerlere

Budur revā olan şānlı erlere

Gögüs verdim bu ‘āşī ‘askerlere

Heybetimden titrediler cümlesi

Tutulmuşdu korқaklarıñ nefesi

46.

Birer birer uruşalım erkeklik

Belli olsun yapıđıñız eşeklik

İşleridir bu ne müşgīn ur keklik

Tođduđunuz ana sizden utansın

Yüzüñüze қara yazı boyansın

47.

Benim gibi bir yigite kıymađa

Āh bināsını gökden yıқmađa

Kāfir olup bugün dīnden çıkmaya
Hangi yerden öğüt bilmem aldınız
Üzerime köpek gibi saldıınız

48.

Diş bileyip ne geldiniz yanıma
Tokunmayın babayigit kanıma
Bulaştırmak yakışmıyor şanıma
Kanınızla kılıncımın ucunu
Göstereyim size dünyā suçunu

49.

Habersizden içlerinden birisi
Kurd yürekli kara yılan yavrusu
Çaldırılmışdı düşmen hücum borusu
Mavzerleri sağdan soldan atıldı
Kurşunlar tatlı cāna katıldı [11]

50.

Yüregimden al kanlar boşandı
Ecel gelip tatlı cāna tayandı
Yerler gökler mātēmlere boyandı
Āhiretten şühedālar göründü
Tağlar taşlar yeşillere bürüdü

51.

Tekbīr alıp ay çehreli melekler
Raḥmet okuyordu cümle felekler
Mü' min olan bu dünyādan ne bekler
Tutdum āhiretin cennet yolunu
Utandırma yā Rabb **İlyās** kulunu

52.

Dünyā evi bize āhir vīrāndır
Gelen gider turanları mihmāndır
Işık veren gönlümüze imāndır
Peygamberin sancağının altına
Uçtu rūḥum velilerin katına

53.

Uhud gâzasında şehîd olanlar
Cân vererek sa‘âdeti bulanlar
Kevşer şarâbına şusuz talanlar
Rûh-ı ‘azîzemi tavâf etdiler
Dördüncü kat göge alıp gitdiler

54.

Düşmüşdü vücûdum kara toprağa
Kaldırmadı felek beni ayığa
Al kanlar içinde kanlı bayrâğa
Benzetdirdi felek garîb İlyâs’ı
Kaldı milletine kanlı libâsı [12]

55.

Cenâzemi sürükleyip taşlara
Garķ etdiler mü‘minleri yaşlara
Âteş yağar bu belâlı başlara
Koymaz Mevlâm cezâsını gösterir
Cehennemde başlarını ezdirir

56.

İki gün cenâzem kaldı köprüde
Benzedi İstânbul kanlı geride
Kâfirler bürümüş kim inşâf ide
Zulmün bu kadarı hâtıra gelmez
Nemrûd’a sorulsa o daķı bilmez

57.

Ben Allâh’dan şehîd olmak diledim
Millet için kurbân olayım dedim
Kanlı kefenimi ben kendim giydim
Cân verdirdi dîn ü devlet uğruna
Kavuşdurdu vatanımın bağrına

58.

Ben öleyim kâşki kırtulsun millet
Vaţandâşlar cümle bulsun selâmet
Bize Haķ’dan sa‘âdetdir şehâdet
Bu dünyâya muħabbeti bilmeyiz

Vatan için akan kanı silmeyiz

59.

Ey kardeşler sizden ricā ederim
Ben Rabbimden niyāz edip dilerim
Şehīd olup gelenleri beklerim
Peygamber'in sancagının altında
Şahābeler velīlerin katında [13]

60.

Fāsıkların sözlerine uymayın
Hā'inleri yanınıza koymayın
(Vatan) diyin gayrı bir söz tuymayın
Şehīd olun yaşamayın vicdānsız
Āhirete hīç gelmeyin imānsız

61.

Hürriyeti cān u dilden sevişiz
'Adāletle tolsun bütün evişiz
Cümle 'ālem ola hep peyverişiz
Ayrılmayın ittiḥāddan kardeşler
Fāyda vermez şoş dökülen göz yaşlar

62.

Hürriyet ve meşrūtiyet uḥuvvet
Bu sözleri güzel tıuyun sa'ādet
Bize andan gelecekdir git öğret
Yüreginde varsa millet gayreti
Seviyorsaş bu devlet ü milleti

63.

Ḳānūn ile iş görmekte [hürriyet]
Bir ḥaksızlık yapmamaktır ['adālet]
Meb'ūşān kararındır [meşrūtiyet]
Hükümetin nizāmına itā'at
Eylemekdir hep bir elden [uḥuvvet]

64.

Gayret ediş iḳbālimiz bulunsun
Mülkümüzde güneş batsın tölunsun

‘Osmānlılar şād ile yād olunsun
Ordumuzun heybetine düşmenler
Tayansın varsın gitsin bu cānlar [14]

65.

Benim için mātem tutmayıñ şakın
İntikāmım alınacaktır bağıñ
Bir hātıra yapıñ köprüye yakın
İlyās ölmüş densin millet yoluna
Raḥmet etsin Mevlā şehīd kûluna

66.

Üzerinde nām u şānım okunsun
Kılıç kaşatūra tūfengim kōnsun
Bir Fātiḥa okuyana tokunsun
Nişān olsun mezārımıñ yerine
Nāmım kalsın Osmānlı ‘askerine

11 Teşrīn-i evvel sene 325: Maçka Şā‘iri

SONUÇ

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı padişahları arasında şahsına en çok hiciv yazılanı olup pek çok şair ve yazarın küfür ve hakaretlerine maruz kalmış bir devlet adamıdır. Şahsî kütüphanemizde yer alan İlyas yüzbaşının ölümü için kaleme alınmış bu manzume de daha evvel literatüre geçmemiş çok ağır söz ve ithamları ihtiva eden bir II. Abdülhamid hicviyesidir.

15 sayfalık bu matbu eser, R.1325 [M.1909] yılında Trabzon’da Meşveret Matbaası’nda neşredilmiş olup, 66 bend ve 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Her ne kadar türkü nazım şekliyle yazılmış olsa da destan nazım şeklinin tüm özelliklerini taşımaktadır. Bend sayısı bakımından hayli hacimli olan destanlar, dörtlükler hâlinde yazılırken elimizdeki manzume, son iki mısraı nakarak olacak şekilde beşer mısralık dizelerden oluşmaktadır.

Manzumenin sonundaki “Maçka Şairi” müstear adının kime ait olduğu tespit edilememiştir. Muhtemelen Meşveret dergisinin yazar kadrosunda yer alan ve İlyas yüzbaşını yakînen tanıyan, Abdülhamid düşmanı, İttihat ve Terakkî yanlısı bir kimsedir. Şiirdeki nesri andıran üslubu, yazarın çok da iyi şair olmadığı izlenimini uyandırır. O, belki bir halk şairi belki de daha evvel nazımla uğraşmamış bir kimsedir.

İlyas yüzbaşı, sıradan bir asker değildir. Tarihî kaynakların verdiği bilgiye göre; 31 Mart olayında ilk öldürülen kişi, Trabzonlu İlyas’tır. Bu dikkat çekici vasfından dolayı onun adına

böyle hacimli bir manzume kaleme alınmıştır. İlyas yüzbaşı hakkında detaylı malumat sahibi olmasak da onun gerçekten Trabzonlu olduğu yahut orada görev yaptığı sürede Meşveret'in çatısı altına girmiş, eserin müellifiyle aynı siyasî görüşe mensup bir Osmanlı askeri olduğu düşünülmektedir.

Görüldüğü üzere edebî açıdan son derece zayıf olan bu manzume sayesinde tarihî 31 Mart olayında ilk kurşunu yiyerek önemli rol oynamış bir isme ve bu olay hakkındaki bazı teferruatlara ulaşılmıştır. Bu da gösteriyor ki bazı edebî eserler, birer tarihî vesika hüviyetindedir.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Şeref Efendi (1996). *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi, II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909)*, (Haz: Mehmet Ali Ünal-Bayram Kodaman), Ankara: T.T.K Yayınları.

Ahmetoğlu, Selim (2011). "31 Mart İsyanı'nın Trabzon'daki Yankıları", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, C. 21, s. 1-17.

Aksın, Ahmet (2018). "31 Mart Vak'ası Yargılamaları Üzerine Yeni Belgeler", *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, C. 2, İstanbul, s. 488-516.

Birinci, Ali (2002). "31 Mart Vak'asının Bir Yorumu", *Türkler*, C. 13, s. 193-211.

Güneş, Merve Nur (2018). "Türk Şiirinde II. Abdülhamit", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Kayaokay, İlyas (2019). "İstibdad Devrini Anlatan Müellifi Bilinmeyen Manzum Bir Eser: Münâcât-ı Erbâin", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 713-731.

Özcan, Azmi (2007). "Otuzbir Mart Vak'ası", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 9-11

Pekmen, Mahir Said (2013). *31 Mart Vak'ası (İsyan Günlerinde Bir Muhalif)*, (Haz: Hasan Babacan, Servet Avşar), Ankara: T.T.K Basımevi.

Yaşaroğlu, Hasan (2017). "31 Mart Darbe-i Hâile-i Osmaniyesi Yahut İstibdadın Sonu", *Turkish Studies*, C. 12, S. 16, s. 453-470.

Zeyrek, Suat; Akman, Halil (2014). "31 Mart İsyanı'nın Osmanlı Ordusu Üzerindeki Etkileri", *Journal of History Studies*, C. 6, S. 3, s. 383-398.